

GARCIA'NIN PUSULASI: ZAMANE FELSEFESİNDE YÖN BULMA REHBERİ

Hakan ATAY*

ÖZ

Bu makale Fransız filozof Tristan Garcia'nın (d. 1981) 21. yüzyıl felsefeleri arasında yön bulmayı sağlamak amacıyla geliştirdiği kavramsal bir aracı tartışmaya açıyor. Felsefe tarihine "Garcia'nın pusulası" adıyla kaydedilmesinde sakınca olmayan bu çift kutuplu alet, felsefe alanının tümünü kapsayan gerçekçilik söylemini iki yönelim üzerinden haritalandırıyor. Epistemik yönelim, sabit bir bilgi öznesinin bu özneye kayıtsız bir nesnellik durumuyla ilişkisini dört vektörel bağlantıyla düşünürken ontolojik yönelim, öznelere nesneleri tek bir kayıtsızlık düzleminde yan yana getirerek özne konumlarını çeşitlemeye çalışıyor. Garcia, iki kutup yıldızının etkisindeki bu çelişik ve paradoksal aracın işlerlik kazanabilmesinin günümüz gerçekçiliklerini tek bir manyetik alana yerleştirme imkânında yattığını belirtiyor ve her gerçekçi düşüncenin tek hedefinin hem gerçek olanı hem olmayanı gerçekleştirmek olduğunu iddia ediyor. Böylelikle bütün felsefi yönelimleri düşünce eyleminin sürmesine bağlayan bir fil gerçekçiliği tanımlıyor. Garcia'nın pusulası felsefi düşüncüyü ikiye ayıran önemli kutuplaşmalar (gerçekçilik-idealizm, nesnelcilik-öznelcilik, analitik felsefe-kıta felsefesi) arasındaki gerilimi etkisizleştirmeden ele almanın bir yolunu göstererek zamane felsefesinde yol bulmaya çalışan düşünürlere yeni bir seçenek sunuyor.

Anahtar Sözcükler: Tristan Garcia, kavramsal pusula, 21. yüzyıl felsefesi, gerçekçilik, epistemik yönelim, ontolojik yönelim

GARCIA'S COMPASS: A NAVIGATION GUIDE IN CONTEMPORARY PHILOSOPHY

ABSTRACT

This article discusses a conceptual tool developed by the French philosopher Tristan Garcia (b. 1981) to find direction among 21st century philosophies. This bipolar tool, which can be safely recorded in the history of philosophy as "Garcia's compass," maps the discourse of realism that encompasses the entire field of philosophy through two orientations. While the epistemic orientation considers the relationship of a fixed subject of knowledge with a state of objectivity indifferent to this subject through four vectorial connections, the ontological orientation tries to diversify subject positions by bringing subjects and objects together on a single plane of indifference. Garcia states that the functionality of this contradictory and paradoxical tool under the influence of two pole stars lies in the possibility of placing today's realisms in a single magnetic field, and claims that the sole aim of every realistic thought is to realize both what is real and what is not. Thus he defines a verbal realism that links all philosophical orientations to the continuation of the act of thinking. Garcia's compass offers a new option for thinkers seeking to navigate contemporary philosophy by guiding them to address the tension between the significant polarizations that divide philosophical thought (realism versus idealism, objectivism versus subjectivism, analytic philosophy versus continental philosophy) without neutralizing any of them.

Keywords: Tristan Garcia, conceptual compass, 21st century philosophy, realism, epistemic orientation, ontological orientation

* Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, E-posta: hakanatay@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0829-4619. Mersin/Türkiye.

Makalenin geliş tarihi: 24.06.2025
Makalenin kabul tarihi: 24.08.2025

Submission Date: 24 June 2025
Approval Date: 24 August 2025

Giriş

Gilles Deleuze (d. 1925 / ö. 1995) ve Félix Guattari (d. 1930 / ö. 1992), *Felsefe Nedir?* kitabının giriş bölümünde felsefe sözcüğünün Yunanca kökenini kısa bir analize tabi tutuyorlar.¹ Sonradan görülecek ki bu kısa ve özlü betimlemeler kitap boyunca geliştirilecek bir tanım çabası aslında. Felsefeyle ilgilenen herkesin daha en başta öğrendiği üzere filozof, bilgeliği seven kişidir. Bilgelik sevgisi bir bilme durumundan çok bir yaklaşma arzusuna karşılık gelir. Filozof sadece üretmekle veya icat etmekle kalmadığı, yarattığı bir şeye, kavrama yaklaşılmaya ve onunla yakın bir ilişki sürdürmeye çalışmaktadır. Renkler yaratan bir ressamın renklere dost olması, karakterler yaratan bir yazarın bu karakterlere eşlik etmesi gibi kavram yaratıcısı olarak filozof da kavrama yarenlik peşindedir. Deleuze ve Guattari'nin projesiyle yollarımızı biraz ayırarak ince bir rekabetin de dahil olduğu bu sürdürülmesi zor dostluğu ayakta tutmak için filozoflarca geliştirilen iki stratejiden bahsedebiliriz. İlk strateji felsefi bir kararsızlığın, felsefede yön bulma zorluğunun saptanması ve bunun aşılması yolunda önerilerde bulunmayı kapsar. Maimonides'in (d. 1138 / ö. 1204) *Şaşkınlar Rehberi*'nden Jean Buridan'ın (d. 1301 / ö. 1359/62) kararsız eşeğine ve tabii Occam'lı William'ın (d. 1287 / ö. 1347) usturasına kadar birçok anlı şanlı örnek sıralanabilir.² İkinci strateji ise zamane felsefelerinin genel bir değerlendirmesini yapmak, alınan çeşitli felsefi kararları bazen ansiklopedik bazen eleştirel bir özenle bir araya getirmekten geçer. Aristoteles'in (d. MÖ 384 / ö. MÖ 322) *Metafizik*'inden³ Alain Badiou'nun (d. 1937) *Fransız Felsefesinin Macerası*'na⁴ onlarca örnek geliyor akla. En iyi bilinenlerden biri de Immanuel Kant'ın (d. 1724 / ö. 1804) "Düşüncede Yönünü Bulmak Ne Demektir?" yazısı olsa gerek.⁵ Bu yazıda iki stratejinin kesiştiği, Kant'ın bir yandan yaşadığı zamanın düşünsel eğilimlerine atıfta bulunduğu, diğer yandan da felsefi kararın

¹ Gilles Deleuze ve Félix Guattari, *Felsefe Nedir?*, 11. Baskı, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: YKY, 2017, 14-15.

² Maimonides, *The Guide of the Perplexed*, çev. Shlomo Pines, 2 Cilt, Chicago: University of Chicago Press, 1963. Maimonides'in "aklı karışıklar için rehberini" tanıtan özlü bir deneme için şuraya bakılabilir: Alberto Manguel, *Maimonides: Akla İnanç*, çev. Şahika Tokel, İstanbul: YKY, 2025, 107-23.

³ Aristoteles, *Metafizik*, 4. Basım, Eski Yunancadan çev. Y. Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.

⁴ Alain Badiou, *Fransız Felsefesinin Macerası: 1960'lardan Günümüze*, çev. P. Burcu Yalım, İstanbul: Metis Yayınları, 2015. Badiou'nun bu Türkçe derlemede yer almayan şu yazısına da bakılabilir: "The Current Situation on the Philosophical Front," *The Adventure of French Philosophy* içinde, der. ve çev. Bruno Bosteels, Londra ve New York: Verso, 2012, 1-18.

⁵ Immanuel Kant, "Düşüncede Yönünü Bulmak Ne Demektir?", çev. Emre Karatekeli, *Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2020): 269-81.

nasıl verilmesi ve verilmemesi gerektiğiyle ilgili ibretlik bir hikâye anlatmaya çalıştığı görülür.

Peki yaşadığımız zamana, yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğine odaklanmak istesek ve felsefi kararlarımızı yerleştirebileceğimiz bir harita ve bu haritada yön bulmayı kolaylaştıracak bir araç geliştirmeyi denesek nasıl bir sonuca varırız? Elinizdeki yazı böyle bir işe kalkışan 1981 doğumlu bir romancı, denemeci ve filozofun, Fransız düşünür Tristan Garcia’nın son derece ilginç girişiminden söz edecek. Dilimize şimdilik sadece bir bilimkurgu romanı⁶ ve düşünceye yön verme stratejisini on iki kurallık bir programa dönüştürdüğü çarpıcı bir yazısı⁷ çevrilen Garcia, 2011 yılında yayımlanan *Forme et objet: Un traité des choses* (Biçim ve Nesne: Şeyler Üzerine Bir İnceleme) kitabıyla birlikte “Laisser être” (Olmaya Bırakmak / Oldurmak) adını verdiği bir felsefi analiz sistemi geliştirmeye koyuldu.⁸ 2016’da sistemin etik⁹ ve politik¹⁰ kolları ortaya çıktı; 2023’te ise onları kapsamlı bir metafizik gövde takip etti.¹¹ Burada amacımız Garcia’nın sistematik düşüncesini bütün veçheleriyle tartışmak değil. Düşününün 2016’da Paris’te Emmanuel Alloa ve Élie Durning’in Frédéric Worms’la birlikte düzenledikleri “Choses en soi: Métaphysique et réalisme aujourd’hui / Things in Themselves: Metaphysics and Realism Today” (Kendinde Şeyler: Günümüzde Metafizik ve Gerçekçilik) başlıklı uluslararası kolokyumda yaptığı dikkat çekici konuşmanın metnini incelemeyi hedefliyoruz. “Une boussole conceptuelle: Orientation épistémologique et orientation ontologique des réalismes contemporains” (Kavramsal Bir Pusula: Günümüz Gerçekçiliklerinde Epistemik Yönelim ile Ontolojik Yönelim”) makalesi, Garcia ismini taşımasında bir sakınca olmayan, her türlü felsefi kararın hesaba katıldığı yeni bir kavramsal araçla tanıştıracak bizi: Garcia’nın pusulasıyla.¹²

⁶ Tristan Garcia, 7, çev. Menekşe Tokyay, İstanbul: Profil Kitap, 2020.

⁷ Tristan Garcia, “Düşünceye Yön Vermek İçin On İki Kural,” çev. Hakan Atay, *Terrabayt*, Temmuz 6, 2023. Erişim Tarihi: Haziran 22, 2025.

<https://terrabayt.com/dusunce/dusunceye-yon-vermek-icin-on-iki-kural/>

⁸ Tristan Garcia, *Forme et objet: Un traité des choses*, Quadrige Dizisindeki İlk Baskı, Paris: PUF, 2020.

⁹ Tristan Garcia, *La vie intense: Une obsession moderne*, Paris: Éditions Autrement, 2016.

¹⁰ Tristan Garcia, *Nous*, Paris: Éditions Grasset & Fasquelle, 2016.

¹¹ Tristan Garcia, *Laisser être et rendre puissant*, Paris: PUF, 2023.

¹² Garcia’nın bildirisi kolokyum programında “Réalisme épistémologique, liberté ontologique” (Epistemolojik Gerçekçilik, Ontolojik Liberallik) başlığıyla yer alıyor. Filozof bildiri metnini yayıma hazırlarken başlığı değiştirmiş fakat talihsiz bir hata sonucu altbaşlıkta olması gereken “orientation ontologique” (ontolojik yönelim) ifadesi yanlışlıkla “orientation épistémologique” (epistemolojik yönelim) biçiminde basılmış. Metnin künyesini yazı boyunca ve Kaynakça’da şu şekilde düzelterek kullanıyoruz:

Garcia'nın Çift Kutuplu Pusulası: Bir Kullanım Kılavuzu

"Kavramsal Bir Pusula" makalesi "kısa bir haritalandırma" yapma iddiasıyla söze giriyor. Haritası çıkarılacak şeye geçmeden önce harita fikrinin Garcia için taşıdığı anlamı belirginleştirmekte fayda var. Uzman olmayanlar için harita öncelikle topografik, coğrafi ve siyasi çeşitleriyle ayırt edilir. Bunların iki ortak özelliğinden bahsetmek mümkün: Ölçeklendirme yoluyla üç boyutlu, geniş bir alanı iki boyutlu, taşınabilir büyüklükte bir yüzeye indirgemek ve şeylerin sınırlarını görünür hâle getirmek. Haritaya bakan kişi, haritası çıkarılan alandaki belli cinsten şeyleri bir arada görme şansı elde eder. Bu şeylerden her birinin söz konusu alanda kapladığı yer hakkında fikir edinir. Böylece bütün yüzlerini aynı anda göremediği şeylerin nereye kadar uzandığını da öğrenmiş olur. Garcia, bu temel özelliklere yaslanmakla birlikte "[d]üşüncenizi bizden sonra gelecek zihinlerin serbestçe yerleşebileceği bir yer olarak inşa edin" mottosunun da işaret ettiği üzere kapsayıcı nitelikte ama imkânları sınırlandırmaktan uzak duran, tahakküm kurmaya dayanmayan bir haritalandırma işlemini tercih ettiğini belirtiyor.¹³ Bu tarz bir harita birbirine zıt konumları aynı düzlemde karşılaşmaya zorlayan bir mimari yapı arz ederken henüz belirmemiş olanakların belirmesine alan açmayı da önemser. Dolayısıyla sadece fiziksel gerçeklik içinde kendi yerlerini sahiplenmiş şeyleri değil, zıtlıkları, çelişkileri, paradoksları, hatta halihazırda fiziksel veya gayrimaddi gerçekliğin parçası olmayan olanakları da hesaba katmaya çalışır. Kavramsal harita böylece yavaş yavaş kavramsal bir pusulaya dönüşecek, statik olan dinamik bir görünüm kazanacaktır. Tristan Garcia, Jean-Marie Durand'la yaptığı ve *L'architecture du possible* (Olanaklının Mimarisi) başlığını taşıyan uzun söyleşinin sonunda "Kavramsal Bir Pusula" yazısının da çıkış noktası olan bu dönüşümü düşüncenin kırılğan ve trajik doğasıyla ilişkilendiriyor.¹⁴ Düşünce, her türlü şey gibi geçicilikle malûl olanakların unutulmuş ve hiçliğe terk edilmesine ya da önceden belirlenmiş bir sınıra hapsedilmesine direnerek hem var olanları hem de olabilecek olanları gözetip kollama görevi üstleniyor. Garcia felsefesinde, korunması imkânsız olanı korumaya çalışmanın yarattığı trajik gerilimin baş rolde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Haritanın pusula hâlini alması düşüncüyü

Tristan Garcia, "Une boussole conceptuelle: Orientation épistémique et orientation ontologique des réalismes contemporains," *Choses en soi: Métaphysique du réalisme* içinde, der. Emmanuel Alloa ve Élie During, Paris: PUF, 2018, 41-56.

¹³ Tristan Garcia, "Düşünceye Yön Vermek İçin On İki Kural"

¹⁴ Tristan Garcia, Jean-Marie Durand'la birlikte, *L'architecture du possible*, Paris: PUF, 2021.

korumaya, hatta kurtarmaya gayret gösteren düşüncenin varlığına delalet etmektedir.

“Kavramsal Bir Pusula” makalesi on beş sayfaya birçok gözlem ve iddia sığdırıyor. Akıl yürütmenin adımları bir seyrelip bir sıklaşıyor. Bu noktada Garcia’nın çizdiği güzergahı takip edip makalenin aslına sadık bir özetini çıkarmak yerine tarif edilen kavramsal aracı daha yakından tanımak üzere kullanım kılavuzlarının basit düzenlenişinden yararlanmak işimizi kolaylaştırabilir. Kullanım kılavuzları her türlü kullanıcıyı akılda tutup kullanılacak aracın genel görünümünü ve işlevini hızlıca tanıtır, detaylar hakkında bilgiyi ancak ondan sonra verir. Zihinde beliren bu ilk imajın bir çırpıda oluşması önemlidir; kullanıcıyla araç arasındaki mesafenin hızlı ve doğal bir şekilde aşılması buna bağlıdır. Garcia’nın harita-pusulasını gözümüzde canlandırmaya yarayacak iki temel özellik sıralayabiliriz: Pusula günümüz gerçekçilikleri arasında yol bulmaya çalışanlar içindir ve çift kutupludur. Bu iki özellik ilginç bir hamleyle aynı paradoksal niteliğe bağlanır. Felsefi bir kutuplaşmanın tarafı olarak görülen gerçekçilik, olanaklı bütün felsefi tutumları kapsayan çelişik bir kategori hâlini alır. İdealizm ve her türlü anti-gerçekçilik, gerçekçiliğin dışında, ondan bütünüyle bağımsız kategoriler oluşturmazlar; çünkü bütün bu anti-gerçekçi tavırlar gerçekliğe dair her şeyi karşılarına almaya yeltenmezler, gerçeğin türlü hallerinden bazılarıyla etkileşim içinde kalırlar. Dolayısıyla çok farklı anlamlara sahip gerçekçilik kavramını bir arada tutan iç çelişkinin kaynağındaki ortak fikir ya da idealin saptanması öncelikli amaca dönüşür. Bu genişleyen iç çelişki sayesinde felsefe disiplininin temel kutuplaşmalarından nesnelcilik-öznelcilik ve analitik felsefe-kıta felsefesi ayrımları aynı çift kutuplu pusulaya dahil edilebilir. Garcia, açıkça ifade etmese de bu üç büyük kutuplaşmayı (gerçekçilik-idealizm, nesnelcilik-öznelcilik, analitik felsefe-kıta felsefesi) olduğu gibi kabul etmek yerine aralarındaki gerilimin hakkını verecek daha kapsayıcı bir kutuplaşma tanımlamak istiyor; bütün iç çelişkisine rağmen var olmayı bırakmayan ve işlemeye devam eden bu tuhaf pusulanın ibresini iki kutuptan birine doğru hareket ettiren manyetik alanın genel bir tanımını yapabilmek için önce iki karşıt yönelim ayırt ediyor. Gerçeğin bilinmesini (connaissance) veya tanınmasını (reconnaissance) talep eden bütün felsefi söylemleri öyle ya da böyle etkisi altına alan ilk yönelim epistemik karakterdedir.¹⁵ Garcia, zamane felsefelerini tarayarak bu yönelimin özelliklerini taşıyan dört büyük düşünce kütlesi (massif) ayırt ediyor ve dilbilimsel terimleri

¹⁵ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 42.

devreye sokup pusulanın kutuplarından birine yönelen dört farklı hat çiziyor.¹⁶ İlkine isim gerçekçiliği (réalisme nominal), ikinciye sıfat gerçekçiliği (réalisme adjectival), üçüncüye zarf gerçekçiliği (réalisme adverbial) ve sonuncuya paradoks gerçekçiliği (réalisme paradoxal) adlarını takıyor.¹⁷ Gerçeğe bir isim, sıfat, zarf ya da paradoks olarak yaklaşımlarıyla birbirlerinden ayrılan bu dört yönelim tuhaf bir manyetik kuvvetin etkisiyle hareket ediyorlar. Garcia, metaforik bir çağrışımla bu dört yaklaşımın tıpkı saf ve karşılıksız aşk söylemi gibi işlediğini belirtiyor. Sevgisine karşılık beklemeyen, kendisine kayıtsız maşuka yönelmiş bir aşık figürü çiziyor. Dört baskın epistemik yönelimin özneleri kendilerine bütünüyle kayıtsız bir nesnelliğin peşine düşmüş hâlde resmediliyor. Pusulanın diğer kutbu ise güçlü bir eksen değişimiyle ontolojik bir öncelik kazanıyor. Epistemik yönelimde öznenin bilme biçimleri vurgulanırken ontolojik yönelim adı verilen bu ikinci güzergahta nesnelerin kendilerinin olma biçimleri çıkış noktası hâline geliyor. Ontoloji en liberal, serbest fikirli, eşitlikçi ve cömert anlamlarından birini kazanıyor ve çokluğu çokluk olarak düşünmenin farklı biçimlerini araştırıyor. Bütün bu araştırmalar “bir kayıtsızlaştırma / ayımsızlaştırma operatörünü” (l’opérateur d’indifférenciation) işe koşuyorlar.¹⁸ Böylece öznelerle nesneleri aynı düzleme yerleştirmenin yolunu buluyorlar. Ardından bu düzlemde destek alıp öznelliği yeniden dağıtmak, yeni öznellik konumları ortaya çıkmasını sağlamak için uğraşıyorlar. Birbirleriyle rekabet hâlindeki bu iki büyük yönelimin aynı pusulada yer almasını sağlayan ortak fikir veya pusula ibresinin iki zıt kutup arasında gidip gelmesine yol açan manyetik alan ise kısaca fiil gerçekçiliği (réalisme verbal) olarak tanımlanıyor.¹⁹ Bütün gerçekçiliklerin arkasında aslında tek bir düşünce ediminin yattığı ve temel hedefinin “gerçekleştirmek” olduğu söyleniyor.

Pusulanın İlk Kutbu: Epistemik Yönelimin Dört Vektörü

Garcia'nın pusulasına dair genel bir imaja ulaştık. İlk hedefimiz eldeki kavramsal aracı olası kullanıcılarını cezbedecek şekilde ve ana hatlarıyla tanıtmaktı. Şimdi pusulanın nasıl çalıştığını anlamak üzere yukarıdaki yoğun pasajı biraz olsun seyreltmemiz gerekiyor. Böylece ilgimizi yavaş yavaş çekmeye başlayan bu tuhaf aleti işe koşmayı deneyecek duruma gelebiliriz. Çift kutuplu

¹⁶ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 42-44.

¹⁷ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 44, 46.

¹⁸ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 53.

¹⁹ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 55.

pusulamızın iki kutbundan Garcia’nın en yaygın kullanıldığını söylediği ilkinden başlayalım. Epistemik yönelimin dört çeşidinden bahsetmiştik. İsim gerçekçiliği, “gerçeğin gerçekçiliğidir”. Gerçeği bir isimle karşılar. Sıfat gerçekçiliği, “gerçek gerçekçiliğin” peşindedir. Gerçek artık bir nitelik olmuştur. Zarf gerçekçiliğine ise “gerçekten gerçekçiliği,” hatta sözcüğü biraz zorlamayı göze alarak “gerçektencilik” diyebiliriz. Gerçek söz konusu olduğunda bizim gerçekten ne yaptığımızla ne söylediğimizle ve ne düşündüğümüzle ilgilenir. Son olarak paradoks gerçekçiliği “gerçek olmayanın gerçekçiliğidir”. Hep gerçeğin zıddı olarak kabul edilen, temel özelliği henüz gerçek olmamak olan şeyin, yani olanaklının gerçekçi şekilde ele alınmasına karşılık gelir. Garcia’ya göre bütün bu yönelim biçimlerini düşünce vektörleri olarak algılamak daha doğru bir yaklaşımdır. Felsefeleri ve farklı söylemleri tek tek ele aldığımızda özellikle ilk üç vektörün çeşitli kombinasyonlarıyla karşılaşırız. Yine de farklı filozofların eserlerinde bunlardan birinin daha baskın konumda olduğunu görmek şaşırtmayacaktır.

Felsefi düşünceyi yönlendirenin gerçekliğe dair genel bir araştırma olduğunu kabul eden isim gerçekçiliği için gerçek, düşünceye kendini dayatan, düşüncenin dışında ve ona kayıtsız olanın adıdır. Garcia, buna örnek olarak yeni Fransız fenomenolojisinin en etkili temsilcilerinden Jean-Luc Marion’u (d. 1946) anıyor. Marion’un düşüncesinde kendisini yönelimsel bilince sunan indirgenemez bir fazlalık (surcroît) söz konusudur. Bilince verili durumdaki bu fazlalığa görü (intuition) yoluyla erişim mümkündür. “Doymuş fenomenler” (les phénomènes saturés) bilince açık bu güzergahı katederek oluşur.²⁰ Sıfat gerçekçiliğinde ise düşünce dışsal bir gerçeğe yönelmiyor, onun yerine bilginizi kendi iç mekanizmasının keyfiyetine indirgenmekten kurtaran bazı sağlam ölçütlerin peşine düşüyor. Gerçeğin ne olduğundan bağımsız olarak gerçeklik hakkındaki temsillerimizin değişen derecelerdeki gerçek karakterini ortaya çıkarmaya çalışıyor. Dolayısıyla gerçek artık bir niteliğe, yükleme dönüşüyor. Garcia için bu vektörün en güçlü örneği W. V. O. Quine’ı (d. 1908 / ö. 2000) takip ederek bir “içsel gerçekçilik” (internal realism) geliştiren Hilary Putnam’dır (d. 1926 / ö. 2016). Putnam, gerçekliğe dair metafizik kabullerimizin doğruluğunu test etmek yerine bilimsel gerçekliğin ifade edildiği açıklamaların içsel tutarlılığıyla ilgilenir. Putnam düşüncesinde gerçeklik kısa süre sonra yerini hakikat (truth) kavramına bırakacaktır.²¹ Epistemik yönelimin üçüncü çeşidi

²⁰ Jean-Luc Marion, *De surcroît: Étude sur les phénomènes saturés*, Paris: PUF, 2010.

²¹ Putnam kendisini “içselci” (internalist) olarak niteliyor ve benzer şekilde düşünenleri “içselci görüş” (internalist view) başlığı altında topluyor. Bu noktada iç tutarlılığa karşılık

olan zarf gerçekçiliğinde merkezî konum artık bilinene veya bilgiye değil bilme tarzlarına tahsis edilmiştir. Felsefenin asıl meselesi farklı bilme yollarının saptanmasına dönüşür. Düşüncemizin gerçekten nasıl işlediğini belirlemek öncelikli hedeftir. Garcia, bu vektöre örnek olarak William James'in (d. 1842 / ö. 1910) doğrudan gerçekçiliği ile Ludwig Wittgenstein'in (d. 1889 / ö. 1951) ikinci dönemini veriyor. Pragmatist bir dönüşle araştırmasının dümenini "gerçek dilin pürüzlü zeminine" kıran Wittgenstein gerçekten ne söylediğimize kulak kabartmaya başlar.²² Bu üç vektörün ilkinde gerçek deyince bilgiye verili olanın adını, ikincide bilgimizin bir niteliğini, üçüncüde ise bilen kişinin belli bir tutumunu anlarız. Garcia'nın kavramsal haritanın epistemik bölgesine yerleştirmeye çalıştığı dördüncü söylemsel kütle ilk üçüne kolayca eklenmesi zor görünen çarpıcı bir niteliğe sahiptir. Paradoks gerçekçiliği, gerçekçi tartışmaya gerçek olmayanı dahil etmeyi önerir; gerçek olmayanın, olanaklı olanın gerçekçi bir değerlendirmesini yapar. Bu düşünce vektörünü oluşturan örnek de doğal olarak paradoksal bir iç dinamiğe sahip olacaktır. Garcia'nın paradoks gerçekçiliğine verdiği ilk örnek analitik metafiziğin önemli isimlerinden Amerikalı filozof David Lewis'in (d. 1941 / ö. 2001) dünyaların çoğulluğuyla başa çıkmaya çalışan yapıtıdır.²³ Lewis, Gottfried Wilhelm Leibniz'in (d. 1646 / ö. 1716) olanaklı dünyalar fikrini teodise çerçevesini sekülerleştirerek genel bir düşünce deneyinin başlangıç ânına çevirir ve olanaklı olanı gerçekçi tarzda düşünmeyi dener. Dizinsel bir düzen (ordre indexical) öngören ve gösterilecek herhangi bir dünyada olanaklı olanın başka bir dünyada pekâlâ gerçek olabileceği varsayımına dayalı bu anlayış olanaklıyı gerçek olarak bilmeye çalışır. Garcia'nın ikinci örneği Lewis'in felsefesiyle "tersten ikizlik" (gemellité inversée) ilişkisinde olduğunu söylediği²⁴ Quentin Meillassoux'nun (d. 1967) spekülâtif materyalizmidir. Meillassoux'nun yüzyılın başından beri özellikle kıta felsefesi çevrelerinde etkisini sürdüren *Sonluluğun Sonrası* kitabındaki genel strateji, olanaklıyı gerçek olarak değil, gerçeği olanaklı biçimde anlamaya ve bilmeye

gelmek üzere artık hakikat (truth) kavramı kullanılıyor: Hilary Putnam, *Reason, Truth and History*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981, 49-52.

²² "107. Gerçek dili ne denli dikkatli incelersek, talebimizle arasındaki çatışma da o denli şiddetli olacaktır. (Mantığın kristal saflığı tabii ki ortaya çıkmış bir şey değil, bir taleptir.) Çatışma katlanılmaz bir hal alacaktır. talep şimdi boş bir şey haline gelme tehlikesiyle karşı karşıyadır.—Sürtünmenin olmadığı kaygan bir buz yüzeyine vardık; yani şartlar belli anlamda ideal, ama tam da bu yüzden yürüyemiyoruz işte. Yürümek istiyoruz; o halde *sürtünmeye* ihtiyacımız var. Geriye, pürüzlü yüzeye!" Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*, Beşinci Basım, çev. Haluk Barışcan, İstanbul: Metis Yayınları, 2020, 66.

²³ David K. Lewis, *On the Plurality of Worlds*, Oxford: Blackwell, 1986.

²⁴ Garcia, "Une boussole conceptuelle," 45.

çalışmaktır.²⁵ Lewis'in yaklaşımının ayna simetriği olan bu tercih gerçeğin olumsal bir karakter kazanmasıyla sonuçlanacaktır. Meillassoux, mutlak olanı tözsel niteliklerle ve zorunlu olanı değişmez yasalarla eşleyen akılcı projeyi tersyüz edip akla uygun stratejinin mutlak biçimde zorunlu olanın olumsuzluktan başkası olamayacağı sonucuna varacağını söyleyecektir. Ona göre gerçek hep olanaklı kalacaktır; aksini ispatlamak mümkün değildir.

Gördüğümüz üzere Garcia, pusula imajının davet ettiği manyetik alan analojisinin içini doldurmaya, tıpkı matruşka bebekleri gibi iç içe geçmiş kutupluluk örnekleri vermeye devam ediyor. Epistemik yönelimi oluşturan ilk üç vektörle dördüncü arasındaki gerilimi bertaraf etmemekle birlikte anlamlandırmaya yarayacak bir çare bulma zorluğuyla yüzleşiyor. Olanaklının "Truva atını" gerçekçilik tartışmalarının kalesine gizlice sokmaya çalışan paradoks gerçekçiliği doğal olarak ilk üç vektörün eleştirilerine maruz kalacaktır.²⁶ Sorunu çözmenin yolu dört eğilime de ortak bir noktayı keşfetmekten geçer. Garcia, bu ortak özelliği özne-nesne kutuplaşmasının dramatik karakterinde buluyor. Ona göre dört vektörün kesişim noktası bilginin bilgi nesnesine tabi kılınması ve nesnenin öznelliğe dayattığı kısıtlamaların kabul edilmesidir. Dört vektör için de nesne özneye, bilinen bilene ilgisizdir. Dolayısıyla bilmeye çalışanın elinden kendisine ilgi göstermeyen bir şeyle ilgilenmekten başkası gelmez. "Bir tür kayıtsızlık" (une sorte d'indifférence) manzarasıyla çevrelenen düşünce öznesi saf aşk modelindeki aşık gibi ayrık ve mutlak olandan, Doğadan veya nesnellikten bir karşılık alamayacağını bilerek hareket etmek zorundadır.²⁷ Garcia için 19. ve 20. yüzyıl felsefelerini zamane düşüncesinden ayıran temel fark da burada iyice görünür hâle gelir. Hümanist ve modern çağların düşüncesi kendi ürünleriyle, mesela dille, bilinçle ve mitolojiyle büyülenmişken 21. yüzyıl filozofu tahakkümünü kayıtsızlığıyla inşa eden, insan üretiminden bağımsız bir şeyin etkisi altına girmiştir.²⁸ Garcia dramatik tempoyu hiç düşürmez ve kendisinden başkasıyla ilgilenmeyen ilk düşünür modeline narsist demekten geri durmaz. Zamane filozofu ise kayıtsız sevgilisinin peşinde olmadık zorluklara katlanan bir meczup, bir Mecnun karakteridir artık. "Günümüz gerçekçi epistemelerinin çoğu" kendisini ayırt etmeye çalışanları ayırt etmeyen bu kayıtsız kutbun çekimine

²⁵ Quentin Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, çev. Kağan Kahveci, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

²⁶ Garcia, "Une boussole conceptuelle," 46.

²⁷ Garcia, "Une boussole conceptuelle," 46.

²⁸ Meillassoux da benzer görüşte. Günümüz düşünürünün "kimsesizlik" ve "yüzüstü bırakılmışlık" ile sınındığını söylüyor: Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 158.

girmişlerdir; ortaklıkları buradan gelir.²⁹ Garcia, özellikle ekolojik ve spekülâtif gerçekçi düşüncelerin yeşerdiği bu ortamın dikkat çeken eğilimlerinden birkaçını hızlıca sıralayıveriyor. Örneğin “derin ekoloji”³⁰ ve “karanlık ekoloji”³¹ hareketleri insanmerkezci çevre fikrinden kopuyor, insanın etkisini görmezden gelmemekle birlikte insansız bir doğa yaklaşımı geliştiriyor. Timothy Morton (d. 1968), “hipernesne” kavramıyla, insana kendisini ancak retroaktif şekilde, sonradan hissettiren, beklenmedik bir nedensellik mekanizmasıyla işleyen, başı sonu belirsiz devasa nesnelerin varlığını işaret ediyor.³² Meillassoux, gezegendeki ve hatta evrendeki akıl sahibi ya da canlı bütün varlıkları önceleyen ilksel fosiller üzerinden aklı yeni yörüngesine davet eden bir düşünce deneyi üretiyor.³³ Ray Brassier (d. 1965), her türlü özneliliğin gereksindiği ufku yerle yeksan ederek nihilist bir spekülasyonun kapısını aralıyor.³⁴ Bütün bu eğilimler bilgiyi, bilginin nasıl şekillendiğine kökten kayıtsız, idealize edilmiş bir hedefe doğru hareket ettirmekle birlikte ortak bir merakta buluşuyorlar. Kendilerine kayıtsız ideal nesnelerinin peşinde kendilerinden geçiyor, kendileriyle sınırlanmayı reddediyorlar. Garcia, bu aşamada, pusulanın çift kutuplu doğasını tekrar hatırlatıyor. “Neyin gerçek olduğunu, neyin olmadığını ayırt etme otoritesini” gerçeğin kayıtsızlığından alan epistemik yönelimin tek başına yeterli olmadığını vurguluyor.³⁵ Öyle başka gerçekçilikler var ki bunlar için “sadece kayıtsız bir şekilde karşımızda duran şey bize gerçek görünmüyor; olan her şeyde gerçekten bir şeyler (quelque chose de réel) bulunuyor”.³⁶ Bilme modeliyle değil tanıma modeliyle işleyen bu öteki gerçekçilikler “ilk başta gerçek olarak nitelendirilmemiş her şeyde neyin gerçek olduğunu tanımaya” çalışıyorlar.³⁷

²⁹ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 47.

³⁰ Arne Naess, “The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary,” *Inquiry* 16/1 (1973): 95-100.

³¹ Alain Weisman, *The World Without Us*, St. Martin's Thomas Dunne Books, 2007.

³² Timothy Morton, *Hipernesneler: Dünyanın Sonundan Sonra Felsefe ve Ekoloji*, çev. Bilge Demirtaş, İstanbul: Tellekt, 2020.

³³ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 1-37.

³⁴ Ray Brassier, *Nihil Unbound: Enlightenment and Extinction*, New York: Palgrave Macmillan, 2007. Brassier'nin François Laruelle (d. 1937 / ö. 2024) etkisindeki bu ilk döneminde yayımladığı ilginç bir makalenin Türkçe çevirisi var: Ray Brassier, “Güneş Faciası: Lyotard, Freud ve Ölüm Dürtüsü,” çev. Hakan Atay, *Felsefe Tartışmaları* 46 (2011): 72-89. Brassier'nin projesini bu makale üzerinden değerlendiren şu çalışmaya da bakılabilir: Hakan Atay, “Düşüncenin Korunumu: ‘Güneş Faciası’ ve Felsefe-Olmayan Kuram Üzerine Birkaç Not,” *Felsefe Tartışmaları* 46 (2011): 64-71.

³⁵ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 48.

³⁶ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 48.

³⁷ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 48.

Pusulanın İkinci Kutbu: Liberal Ontolojiler

Söz konusu öteki gerçekçilikler pusuladaki ikinci kutba yönelmeleriyle ayırt ediliyorlar. Bu yönelim her ne kadar ontolojik diye anılsa da varlık / varoluş kategorisini aşan bir düşünce vektörü üzerinden harekete geçiyor. Garcia, geçen yüzyıl başında kaleme alınan, önceleri etkisi sınırlı kalmış, fakat yüzyılın sonuna doğru tekrar ilgi çekmeye başlayan felsefi bir yaklaşımı, Alexius Meinong'un (d. 1853 / ö. 1920) nesne teorisini bu vektörün çıkış noktası olarak kabul ediyor.³⁸ Leibnizci bir hamleyle bir "varlığın" değil, "bir" varlığın ne olduğunu belirlemeye çalışan bu vektör epistemik yönelimdeki zarf gerçekçiliğinin yönünü değiştirerek öznenin bilme tarzları yerine nesnelerin kendilerinin olma biçimlerine dikkat kesiliyor. Garcia'nın kutupluluk içinde kutupluluk bulan yaklaşımını sahiplendiğimizde makalede açıkça belirtilmeyen örtük ve zamansal bir kutuplaşmanın ayırdına varıyoruz. Meinong bir yandan Kant öncesi felsefenin klasik kategorilerinden birini tekrar ihya etmeye girişirken bir yandan son derece modern bir adım atıyor ve *gerçekte* olmayan bir varlığın bile *gerçekten* olabileceğini kanıtlamaya girişiyor. Garcia'ya göre Meinong'un nesnesi zayıflığı ve belirlenimsizliğiyle varlık kategorisinin kapsamını katbekat aşan bir Etwas, bir aliquid gibi değerlendiriliyor, her türlü belirlenimi üstlenmeye hazır herhangi bir şey hâline geliyor. Garcia'nın adlandırmasıyla bu "Meinongcu liberallik" zamane düşüncesini harekete geçiren ontolojik yönelimin işaret fişeğidir.³⁹ Putnam'ın Platon'un kestikçe uzayan sakalı benzetmesinden yola çıkarak bu liberal yönelimin bir bolluk ve çokluk ontolojisine el verdiğini söyleyebiliriz. Garcia'nın pusulası Occam'ın usturasının başladığı işi tamamlama görevi üstlenmiştir. Bu noktada Garcia yine birbirlerine karşıt şekilde ele alınan iki felsefenin ortaklığına dikkat çekerek Deleuze'ün ve Badiou'nun araştırma programlarını bu bolluk fikriyle ilişkilendiriyor. Deleuze'ün fark ontolojisi heterojen bir çokluk öngörürken⁴⁰ Badiou'nun küme teorisine yaslanan matematiksel ontolojisi homojen bir çokluk üzerine kuruluyor.⁴¹ Deleuze'ün düşünsel mirasından el alan filozoflardan Manuel DeLanda'nın (d. 1952) "düz ontoloji" (flat ontology) adını vereceği bu genel yaklaşım şeyleri hiyerarşik olmayan bir şekilde düşünmeyi, bütün şeylere eşit bir ontolojik hürmet

³⁸ Alexius Meinong, "The Theory of Objects," *Realism and the Background of Phenomenology* içinde, der. Roderick M. Chisholm, çev. Isaac Levi, D. B. Terrell ve Roderick M. Chisholm, Illinois: The Free Press of Glencoe, 1960, 76-117.

³⁹ Garcia, "Une boussole conceptuelle," 50.

⁴⁰ Deleuze ve Guattari, *Felsefe Nedir?*

⁴¹ Alain Badiou, *Briefings on Existence: A Short Treatise on Transitory Ontology*, der. ve çev. Morman Madarasz, Albany: State University of New York Press, 2006, 61.

göstermeyi gerektiriyor.⁴² Garcia'nın liberal ontolojilere verdiği örnekleri çoğaltmaya devam ederek üçüncü durağa Étienne Souriau (d. 1892 / ö. 1979) ve Bruno Latour'u (d. 1947 / ö. 2022) yerleştirdiğini görüyoruz. Philippe Descola (d. 1949) ve Isabelle Stengers'in de (d. 1949) ekleneceği bu düşünce vektörü varlığın nicel çokluğuyla değil nitel çeşitliliğiyle ilgilenmeye başlıyor ve bir "varoluş tarzları" yaklaşımı geliştiriyor. Özellikle Latour'dan etkilenen bir antropolog kuşağını da harekete geçirecek bu yaklaşım "bize görünen nesnelere mümkün olduğunca yakın kalma, başka bir şeye indirgememe ve nasıl işlediklerini anlama özeniyle" ayırt ediliyor.⁴³ Farklı tarzlarda söylenmekle kalmayan farklı tarzlarda var olan varlık çeşitlerini özenle sınıflamak Latour'un tabiriyle "gerçekçi sağduyunun" gereğine dönüşüyor.⁴⁴ Garcia, olan her şeyi tek bir gerçeğin görünümüne dönüştürmeyi, olanı gerçeğe indirgemeyi reddeden bu düşüncenin "gerçekçi bir hisle" yönlendirildiğini saptıyor.⁴⁵ Asıl mesele gerçek olanı değil "gerçekten" olanı hesaba katmaktır. Zarf gerçekçiliği ya da "gerçektencilik" ontolojik yönelimdeki baskın vektör hâline gelmiştir. Garcia'ya göre Amerikalı filozof Graham Harman'ın (d. 1968) 90'ların ortalarında geliştirmeye başladığı ve günümüz kıta felsefesinde çokça tartışılan nesne yönelimli ontoloji düşüncesinde de bu vektörün belirleyici olduğu açıktır.⁴⁶ Edmund Husserl'in (d. 1859 / ö. 1938) yönelimsel nesne kavramı ile Martin Heidegger'in (d. 1889 / ö. 1976) dünyasallık analizini yeniden yorumlayan Harman'ın dörtlü nesne teorisi nesnelerin olduklarından daha genel veya daha ideal şeylerle özdeşleştirmelerine karşı çıktığı gibi olduklarından daha tekil ve daha gerçek şeylerle özdeşleştirilmelerini de reddeder. Harman, her çeşit nesneyi hesaba katmaya çalışırken bütün bu nesnelerin gerçek olduğunu iddia etmeden hepsinin gerçekten var olduğunu söylemekle yetinir. Nesne yönelimli ontoloji hangi nesnelerin gerçek olduğunu belirleyerek yargı dağıtmaktan kaçınır; gerçekten olmanın anlamını ve işlevini ortaya koymaya çalışan bir nesne modeli üretir.

⁴² Manuel DeLanda, *Intensive Science and Virtual Philosophy*, Londra ve New York: Bloomsbury Academic, 2013 (ilk baskı, 2002), 51.

⁴³ Garcia, "Une boussole conceptuelle," 51.

⁴⁴ Bruno Latour, "Why Has Critique Run Out of Steam?", *Critical Inquiry* 30 (2004): 225-48, 232.

⁴⁵ Garcia, "Une boussole conceptuelle," 51.

⁴⁶ Graham Harman, *Nesne Yönelimli Ontoloji: Her Şeyin Yeni Bir Teorisi*, çev. Oğuz Karayemiş, İstanbul: Tellekt, 2020.

Çift Kutup, Tek Hedef: Gerçekleştirmek

Çift kutuplu pusulanın iki zıt yönelimi arasında barışçıl bir ahenk kurulduğunu söylemek pek gerçekçi olmaz. Garcia da bunun bilinciyle iki yönelimin birbirlerine getirdiği temel eleştirileri karşılaştırarak nesne-özne kutuplaşmasının arkasında ortak bir fikir bulunup bulunmadığını sorguluyor. İlk gerçekçiler ikincileri epistemik koşulları, ölçütleri ve kısıtlamaları önemsemeyip gerçek varlığın bize veriliş biçimlerini göz ardı etmekle itham ediyorlar. İkinci gerçekçiler de ilk gerçekçileri gerçekliği öznelliğe kendini dayatan şeyin yegâne ölçütü olarak düşünmekle ve öznelliği gerçeklikten dışlamakla suçluyorlar. Öznellik böylece yavaş yavaş özgüllüğünü yitiriyor ve sabit, aşkınsal, mutlak veya doğal bir görünüm kazanıyor. Epistemik gerçekçiler gerçeği bölüp ayırmakla uğraşırken liberal ontoloji savunucuları gerçekliği aynı düzlem üzerinde kapsamak peşindedir. Epistemik yönelim kayıtsızlığı / ayrımsızlığı özne karşısında sadece nesneye has bir nitelik olarak görürken ontolojik yönelim, nesnelerle özneleri buluşturan ortak bir karakter biçiminde tasarlıyor. Garcia, yine açıkça belirtmeden kendi felsefesinin haritadaki yerini işaretleyerek bu ikinci kayıtsızlık durumunun bir operatörün marifeti olduğunu söyleyecektir. Kayıtsızlaştırma işlevini üstlenen bu neredeyse belirlenimsiz işlemcinin adı basitçe “şey”dir (chose).⁴⁷ Garcia’ya göre ne olduğu önemli olmayan, neyse o, hatta neyse ne olan bu işlemcinin yalnızca bir çıkış noktası olduğunu hatırlamakta fayda var.⁴⁸ Nitekim Garcia, kayıtsızlığın simetrik veya tersinir olmadığını vurgulayarak liberal ontoloji geliştirmeye çalışan birçok düşünürün de bunun farkında olduğunu belirtir. Öznelerle nesnelerin aynı düzlemde ele alınması liberal ontolojilerin eşitlik arzusundan doğan bir çıkış noktasıdır ama varış noktası değildir; amaç, kayıtsızlık asimetrisini görmezden gelerek özne konumunu nesne kategorisi içinde eritmek değil en belirlenimsiz olandan yola çıkıp daha önce tahayyül edilmemiş yeni özne biçimleri tasarlamaktır. Örneğin Badiou, hakikat (verité) kavramını elden geçirip yeni bir özne teorisi inşa etmeye girişirken, Descola ve Eduardo Viveiros de Castro’nun (d. 1951) çalışmaları öznelliği varlıklar arasında yeniden dağıtma çağrısı yapar.⁴⁹

⁴⁷ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 53.

⁴⁸ Garcia’nın felsefi terminolojisinde “neyse ne” (n’importe quoi) aslında “şey”den (chose) bir önceki basamağa denk geliyor. “Şey” ve diğer terimler neyse o olan, ne olduğunun herhangi bir önemi olmayan, bütün belirlenimlerden arındırılmış bu işlemci aracılığıyla tanımlanıyorlar: Garcia, *Forme et objet*, 9-13.

⁴⁹ Eduardo Viveiros de Castro, *Yamyam Metafizikler: Postyapısall Antropoloji Çizgileri*, Fransızcadan çev. Arda Varan ve Deniz Dirican, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2022.

Garcia, pusulanın iki zıt kutbu arasındaki gerilimi “trajik bir durum” olarak betimliyor.⁵⁰ İlk gerçekçi yönelim, özneliği sarmalayıp sınırlamanın uygun tarzları üzerine düşünürken özne konumunu sabitleyerek “konformist” bir yaklaşım hâlini alıyor.⁵¹ İkinci gerçekçilik ise aksi yönde hareket ederek özneliği dönüştürmeyi hedefliyor fakat bu sefer de özneliği sınırlamak zorlaşıyor, özne-nesne kutuplaşmasının bütün enerjisini soğurma riski ortaya çıkıyor. Bu trajik yüzleşme sırasında ontolojik yönelimin etkisi altındaki düşünürler epistemik gerçekçileri öznelik imkânlarını gerçekleştirmek için adım atmamaya “gerçekliğin derin anlamına” ihanetle suçluyorlar.⁵² Epistemik kutba yönelen düşünürler ise ontolojik liberalleri olanağı gerçekliğin ontolojik yapısına eklemleyip türlü çeşitli öznellikler yaratırken bu öznelerin karşısında durup gerçekleştirmelerini sağlayacak bağımsız ve kayıtsız gerçeği tanımamakla, “gerçekliğin sezgisel anlamına” ihanetle itham ediyorlar.⁵³ Garcia’ya göre yaşadığımız zamanın düşünsel alanını yapılandıran gerilim budur ve hafife alınmamalıdır. Çift kutuplu pusulayla yön bulmaya çalışırken iki kuzey arasında yolumuzu tamamen kaybetme riskiyle karşılaşabiliriz. Düşüncede yönümüzü bulmak üzere yola çıkıp iki kutup arasında kararsız kalmak ve şaşkınlaşmak an meselesidir. Garcia, bu risk alınmadan, bu bedel ödenmeden yeni bir düşünce ufku ve güçlü kavramlar yaratılamayacağı kanaatindedir. İki zıt kutup arasında savrulup durmayı biraz olsun engelleyecek bir ortak tutum geliştirme mecburiyeti vardır. Garcia “Kavramsal Bir Pusula” makalesinin bu tarz bir tutumu hakkıyla ortaya koymaya yetmeyeceğini ikrar etmekle birlikte hızlıca öne sürdüğü, etkili bir formüle sığınabileceğimizi belirtiyor: “Düşünmek gerçekleştirmektir” (Penser, c’est réaliser).⁵⁴ Bu formül düşünürün “fiil gerçekçiliği” adını verdiği ortak bir çatının ifadesidir ve çatının altında her türlü gerçekçiliği harekete zorlayan bir eylem, düşüncenin bir edimi bulunur.⁵⁵ “Gerçekleştirmek” bir yandan kendi eylemini ve gerçeği hesaba katma çabasına bir yandan gerçekliğin gerçek karakterini yeniden tesis etme (restituer) ve gerçek olmayanın, yani olanaklı olanın gerçek karakterini oluşturma (constituer) uğraşına karşılık gelir.⁵⁶ Gerçeği, gerçeği ayırt etmek için kullanan epistemik gerçekçiler de gerçeği bütünüyle kucaklamak için kullanan ontolojik gerçekçiler

⁵⁰ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 54.

⁵¹ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 54.

⁵² Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 54.

⁵³ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 54.

⁵⁴ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 55.

⁵⁵ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 55.

⁵⁶ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 55.

de aslında aynı hedefe doğru hareket etmektedirler. “Kırılgan gerçekçiliğin” iki zıt kutbu arasında yol bulmaya çalışan her iki grup da “gerçeği yapmak veya gerçek kılmak” peşindedir.⁵⁷

Düşünen herkesi iki zıt kutba çeken manyetik alanın adı bu şekilde bulunduğu Garcia’nın kavramsal pusulasının amacı iyice netlik kazanır. Pusula öncelikle kararsızlar ve şaşkınlara içindir. Karar verme aşamasındaki bütün kullanıcılar kararsızlıklarını özgürlüklerinden, serbest hareket etme imkânlarından alırlar. Kullanıcılar aynı özgürlüğü “gerçekçi olduğunu iddia eden tüm söylemleri,” demek ki aslında düşünce edimi boyunca yayılan bütün söylemleri keşfe hazır durumdadırlar.⁵⁸ Pusula, şaşkınlara karar vermeden az önce cezbetmiş ve yönlerini belirlemeye çalışırken neyin etkisi altında olduklarını onlara göstermiştir. İlk adım atılıp harita-pusulanın içine girilmesiyle birlikte sonraki aşamalara geçilir. İkinci adım “gerçekliğin gerçekte ne olduğunu belirlemeye çalışmak” amacıyla gerçeğin isim, sıfat, zarf ve paradoks hâllerini tanımaktan geçer.⁵⁹ Gerçeğe yaklaşıp uzaklaşan ve farklı açılar oluşturan düşünsel söylemlerin bunu hangi ölçüde başardıklarını, ne dereceye kadar götördüklerini değerlendirmek ancak böyle mümkündür. Üçüncü ve son adım ise haritada yer edinmiş veya edinmek için uğraşan bütün söylemlerin “neyi gerçekleştirmemizi sağladığını, onlardan önce neyin gerçek olmadığını ve neyin gerçek hâle geldiğini” belirlemektir.⁶⁰ Gerçekçi düşüncenin, eylem hâlindeki düşüncenin gerçekleştirmek dışında bir amacı, ilkesi, ölçütü veya hedefi yoktur.

Sonuç

21. yüzyılda şeyler ve teoriler bolluğu içinde düşünmeye, felsefe yapmaya çalışan, yolunu ve yönünü bulmaya uğraşan insanların önüne genelde iki seçenek çıkarıldığına şahit oluyoruz. Gerçekçilik-idealizm, nesnelcilik-öznellik ve analitik felsefe-kıta felsefesi kutuplaşmaları arasında herhangi bir ortaklık görmeden, iki kutuptan sadece biri varmış gibi yapmak ilk ve en yaygın seçenek gibi görünüyor. Kutuplar arasındaki fark öyle büyütülüyor ki aşılması imkânsız bir uçuruma dönüşüyor. Sayıca çok fazla olmasalar da bir grup düşünür eliyle iki kutup arasında köprüler kurulmaya çalışıldığı veya kutupluluk hâlinin bir yanılsamadan ibaret olduğu imajının oluşturulduğu da gözlemlenebiliyor.

⁵⁷ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 55.

⁵⁸ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 56.

⁵⁹ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 56.

⁶⁰ Garcia, “Une boussole conceptuelle,” 56.

Felsefe tarihinin ağır işleyen mekanizması sürekli bir yeniden değerlendirmenin konusu oluyor ve yanılgılar, illüzyonlar, kavramsal hatalar aracılığıyla farklı bir optik geliştiriliyor. Böylece kutupluluk içermeyen kavramsal bir düzen inşasına girişiliyor. Garcia'nın pusulası bu iki yolu da tercih etmeyenler için üçüncü bir seçenek oluşturuyor diyebiliriz. Garcia, her türlü kutupluluğu yine bir kutupluluk fikri içinde kapsama atıklığı gösteriyor. Kutuplardan birini diğerinin bakış açısına hapsedip yok saymak yerine her birinin düşünce eylemine yön verme becerisini ayrı ayrı test ediyor. Epistemik yönelimin kayıtsız gerçekliğinin özneye biçtiği rolü ontolojik yönelimin özne çeşitlemelerine yol açan kayıtsızlık operatörüyle karşılaştırıyor. İsim, sıfat, zarf ve paradoks biçimlerini alan düşünce vektörlerini etkisizleştirmeden tanımaya gayret ediyor. Yönelimler arasındaki bariz farkları eleştiriler, yakınlaşmalar ve uzaklaşmalar aracılığıyla daha iyi kavranabilir hâle getiriyor. Sonuç olarak bütün bu söylemlerde daha önce gerçek olmayan nelerin gerçekleştirildiğine, neyin gerçek sayıldığı ya da gerçek hâline getirildiğine dikkat kesilmemizi sağlıyor. Gerçeklik araştırması için gerekli her türlü kavramsal donanımı sağlayan düşünce eyleminin sürmesi, Garcia'nın fiil gerçekçiliği adını verdiği bu tutuma bağlı. Çeşitli oranlarda iki zıt kutbun da etkisindeki şaşkın düşünürler olarak Garcia'nın pusulasını kullanmaya hazırız artık. Sadece felsefede yönümüzü bulmak için değil çizdiğimiz güzergahı felsefi topografyaya yerleştirmek için de elimizde güçlü bir araç var.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. *Metafizik*, 4. Basım, Eski Yunancadan çev. Y. Gurur Sev. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.
- Atay, Hakan. "Düşüncenin Korunumu: 'Güneş Faciası' ve Felsefe-Olmayan Kuram Üzerine Birkaç Not," *Felsefe Tartışmaları* 46 (2011): 64-71.
- Badiou, Alain. *Briefings on Existence: A Short Treatise on Transitory Ontology*, der. ve çev. Morman Madarasz, Albany: State University of New York Press, 2006.
- Badiou, Alain. *Fransız Felsefesinin Macerası: 1960'lardan Günümüze*, çev. P. Burcu Yalım, İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- Badiou, Alain. "The Current Situation on the Philosophical Front," *The Adventure of French Philosophy* içinde, der. ve çev. Bruno Bosteels, Londra ve New York: Verso, 2012, 1-18.
- Brassier, Ray. "Güneş Faciası: Lyotard, Freud ve Ölüm Dürtüsü," çev. Hakan Atay, *Felsefe Tartışmaları* 46 (2011): 72-89.
- Brassier, Ray. *Nihil Unbound: Enlightenment and Extinction*, New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- DeLanda, Manuel. *Intensive Science and Virtual Philosophy*, Londra ve New York: Bloomsbury Academic, 2013 (ilk baskı, 2002).
- Deleuze, Gilles ve Félix Guattari. *Felsefe Nedir?*, 11. Baskı, çev. Turhan Ilgaz. İstanbul: YKY, 2017.
- Garcia, Tristan. 7, çev. Menekşe Tokyay, İstanbul: Profil Kitap, 2020.
- Garcia, Tristan. "Düşünceye Yön Vermek İçin On İki Kural," çev. Hakan Atay, *Terrabayt*, Temmuz 6, 2023. Erişim Tarihi: Haziran 22, 2025. <https://terrabayt.com/dusunce/dusunceye-yon-vermek-icin-on-iki-kural/>
- Garcia, Tristan. *Forme et objet: Un traité des choses*, Quadrige Dizisinden İlk Baskı, Paris: PUF, 2020.
- Garcia, Tristan. *La vie intense: Une obsession moderne*, Paris: Éditions Autrement, 2016.
- Garcia, Tristan. *Laisser être et rendre puissant*, Paris: PUF, 2023.
- Garcia, Tristan. *Nous*, Paris: Éditions Grasset & Fasquelle, 2016.
- Garcia, Tristan. "Une boussole conceptuelle: Orientation épistémique et orientation ontologique des réalismes contemporains," *Choses en soi*:

Métaphysique du réalisme içinde, der. Emmanuel Alloa ve Élie During.
Paris: PUF, 2018. 41-56.

Garcia, Tristan. Jean-Marie Durand'la birlikte, *L'architecture du possible*, Paris:
PUF, 2021.

Harman, Graham. *Nesne Yönelimli Ontoloji: Her Şeyin Yeni Bir Teorisi*, çev. Oğuz
Karayemiş, İstanbul: Tellekt, 2020.

Kant, Immanuel. "Düşüncede Yönünü Bulmak Ne Demektir?", çev. Emre
Karatekeli, *Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2020): 269-81.

Latour, Bruno. "Why Has Critique Run Out of Steam?", *Critical Inquiry* 30 (2004):
225-48.

Lewis, David K. *On the Plurality of Worlds*, Oxford: Blackwell, 1986.

Maimonides. *The Guide of the Perplexed*, çev. Shlomo Pines, 2 Cilt, Chicago:
University of Chicago Press, 1963.

Manguel, Alberto. *Maimonides: Akla İnanç*, çev. Şahika Tokel, İstanbul: YKY, 2025.

Marion, Jean-Luc. *De surcroît: Étude sur les phénomènes saturées*, Paris: PUF,
2010.

Meillassoux, Quentin. *Sonluluğun Sonrası*, çev. Kağan Kahveci, İstanbul: Türkiye
İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Meinong, Alexius. "The Theory of Objects," *Realism and the Background of
Phenomenology* içinde, der. Roderick M. Chisholm, çev. Isaac Levi, D. B.
Terrell ve Roderick M. Chisholm, Illinois: The Free Press of Glencoe, 1960.
76-117.

Morton, Timothy. *Hipernesneler: Dünyanın Sonundan Sonra Felsefe ve Ekoloji*, çev.
Bilge Demirtaş, İstanbul: Tellekt, 2020.

Naess, Arne. "The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A
Summary," *Inquiry* 16/1 (1973): 95-100.

Putnam, Hilary. *Reason, Truth and History*, Cambridge: Cambridge University
Press, 1981.

Viveiros de Castro, Eduardo. *Yamyam Metafizikler: Postyapısall Antropoloji
Çizgileri*, Fransızcadan çev. Arda Varan ve Deniz Dirican, İstanbul: Otonom
Yayıncılık, 2022.

Weisman, Alan. *The World Without Us*, St. Martin's Thomas Dunne Books, 2007.

Wittgenstein, Ludwig. *Felsefi Soruşturmalar*, Beşinci Basım, çev. Haluk Barışcan,
İstanbul: Metis Yayınları, 2020.